

amely bár elsősorban jugoszláv szempontból és döntően jugoszláv iratokon keresztül közelít a kérdéshez, jelentősen elősegíti a Balkánnal, a hidegháborúval és általában a korszakkal foglalkozó kutatók munkáját.

Hornyák Árpád

Szakmák és társadalmi identitás*

Újszerű, érdekes kísérlet első terméke ez a könyv. Az európai Network of Excellence (kiválósági hálózat) keretén belül néhány szakember, professzor és doktorandusz egy új európai történelem írására vállalkozott. (A program Európa 31 országából 180 különböző tudományos háttérű, életkorú diákot, tanárt és kutatót fog össze.) A recenzálandó kötet 25 kutató együttműködésének az eredménye: ők meglehetősen új szemszögből és új módszerekkel vizsgálják a munka és a szakmák témakörét. Céljuk a munka, a gender (*társadalmi nemek*), illetve a társadalom összefüggéseinek európai kutatása. A szakmákat – elhagyva a hagyományos társadalomtörténet, illetve a munkatörténelem (*labour history*) pozitivistá gyakorlatát – mint a *társadalmi nemek* és identitások fontos létrehozóit elemzik, és a mindenkori hatalmi viszonyok, a társadalmi kirekesztés, illetve befogadás fontos mozgatórugóinak tekintik.

Első olvasatra a kötet egy drága páneurópai salátástálhoz hasonlatos, amelyben az olivabogyó, a hering és a paprikás krumpli különös kompozíciója meglepően a szellemi táplálékra éhező vendéget – már csak azért is, mert az európai adófizetőnek rengeteg pénzébe kerül az egyetlen létező „történettudományi kiválósági hálózat” finanszírozása. De ha ez sikerül lenyelniünk, szokatlan ízvilággal szembesülünk. A tanulmányok még csak nem is követnek semmilyen hagyományos, logikusnak mondható kronológiai (időbeli) vagy térbeli logikát. Egyazon részben olvashatunk arról, hogy a görög történetírás utóbbi három évtizedében hogyan alakult a szakmai identitások vizsgálata (hogyan vált egyre összetettebbé a kezdeti gazdaságtörténeti, később a marxista társadalomtörténeti megközelítés, majd a '90-es években a munka kulturális jelentéseinek vizsgálata), illetve milyen fontos, hogy azokat a társadalmi nemek szemszögből elemezzük. De itt olvashatunk összehasonlító értekezést arról is, hogy napjainkban mennyire jelenik meg (pontosabban inkább hiányzik)

* Bertheke WAALDIJK (szerk.): *Professions and Social Identity: New European Research on Work, Gender and Society*. Pisa University Press, Pisa, Pisa, 2006. 204 p. <http://www.clioheres.net>

a genderperspektíva a brit gazdaságtörténeti, illetve a belga politikatörténeti oktatásban. A muranói üveggyár középkori nyilvántartott és nem nyilvántartott női munkásairól szóló tanulmány megfér a napjainkban végző feminista doktoranduszok professzionalizálásáról szóló fejezettel. A rendezőelv bevallottan másfajta érvelést követ, amely az olvasót megszokott logikájának elhagyására készíti: a kötet összehasonlító szemléletet tükröz, s emellett érvel, hogy az Európán belüli határok folyamatos elmosódásával, a mobilitás növekedésével (gondolok itt a migrációra) egy újfajta európai identitás van kialakulóban, amelynek összetettségét a történeti kutatásban is csupán az egykori nemzeti hagyományokon való átíveléssel tudjuk megragadni. Ezáltal az olvasó csakis akkor tudja értékelni a könyvet, ha nyitott, ha átlép a megszokott diszciplináris korlátokon, ahogyan azt a kötet különböző tudományos háttérrel rendelkező szerzői is megkísérelték. A tanulmányírók közül sajnos csak hárman vesznek komolyan az összehasonlító jelleget, pedig ahhoz, hogy a bevezetőben megfogalmazott célok releváns voltát a könyv maga is hitelesen bizonyítsa, illetve az olvasó számára a párhuzamok érzékelhetőbbek, „lefordíthatóbbak” legyenek, több ilyen igényű esszé lenne szükséges.

A tanulmánykötet két részből áll. Az elsőben a szerzők arra töreksznek, hogy a különböző történeti rész tudományok eredményeit, illetve a nemzeti historiográfiai hagyományokat összehasonlítsák, és ezáltal a munka, a társadalom, illetve a nemek történetét összekapcsolják, szintetizálják. Ez a rész talán innovatívabb, mint a második, s azzal, hogy a történetírás, a kutatás, a módszertan, illetve az oktatás terén a multidimensionalitást ösztönzi, a történelemtudomány hagyományos nemzeti, pozitivista praxisának létjogosultságát kérdőjelezi meg. Az első rész tanulmányai tehát metahistoriográfiai szövegek. Ahogyan Klaartje Schrijvers és Mina Ishizu a *Gender Blindness in Teaching and Research: Case Studies on Belgian Political History and British Economic History* (Gendervakság a tanításban és a kutatásban: esettanulmány a belga politikatörténetről és a brit gazdaságtörténetről) című összehasonlító tanulmányukban megfogalmazzák, minden történelmi kutatás adott politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális kontextusban gyökerezik, s történelmi vizsgálódásainkban egyik dimenziót sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Eme integratív szemlélet alkalmazása azonban számos intézményi illetve módszertani akadály miatt mégsem elterjedt, de enélkül csak objektívnak tűnő, részleges képet kaphatunk, legyen a kutatás témája bármilyen történelmi kor, bármely személy vagy esemény. Hasonló a célja Carla Salvaterra *Labour and Identity in the Roman World. Italian Historiography during the Last Two Decades* (Munka és identitás a római

világban. Az olasz történetírás utóbbi két évtizede) című tanulmányának, amely az antikvitás történeti kutatásában is a genderkategória alkalmazásának fontosságára hívja fel a figyelmet. Salvaterra szerint ez elkerülhetetlen, ha a munka és a társadalmi identitás kapcsolatát, összefüggéseit vizsgáljuk. A munka témáját tehát ma már nem elég kizárólag gazdasági szempontból megközelíteni, hanem annak sokrétű kulturális jelentéseit, politikai jelentőségét szintén vizsgálni kell ahhoz, hogy a történelmi cselekvők döntéseit, tetteit, tapasztalatait, s ezáltal a hatalmi mechanizmusok működését jobban megérthessük. Figyelmet igényel Klaartje Schrijvers és Pető Andrea szintén ebben a részben olvasható tanulmánya (*The Theatre of Historical Sources. Some Methodological Problems in Analyzing the Post World War II Extreme Rightwing Movement in Belgium and Hungary – A történelem színháza. Rendőri jelentések, titkoszolgálati megfigyelések és a népbírószági jegyzőkönyvek használatának néhány módszertani problémája a második világháború utáni belga és magyar szélsőjobboldali mozgalmak történetének elemzésekor.*) A tanulmány azzal a módszertani problémával foglalkozik, hogy mi a teendő akkor, ha történelmi kutatásunkhoz épp csak a megbízható forrás nem áll rendelkezésünkre. A szerzők a módszertan terén is a sokféleség, illetve az alternatív források (például oral history) relevanciáját hangsúlyozzák, aminek fontos episztemológiai következményei vannak a „tények”, a „történelmi valóság” és az „objektív igazság” mint a tudomány hagyományos kategóriáinak érvényességére vonatkozólag. A fejezet a tudomány és a fikció együttes jelenléte mellett érvel, ahol a kutató részéről többé nem elegendő a „tények” összerendezése, hanem (tények híján) a reprezentáció „intuitív” elemzése is szükséges. Ez különösképpen olyan falat, amely a hagyományosan gondolkodók torkán akadhat.

A második rész szerzői konkrétan vizsgálják a különböző szakmák (üvegyári munka, könyvkiadás, képzőművészet, hadviselés, újságírás stb.) történetét. Céljuk a *társadalmi nemek*, illetve a munka egymáson keresztül történő elemzése. Az itt olvasható cikkek inkább esettanulmányok, és részben az eddig a történelemben „láthatatlan”, nem megjelenő szakmák, valamint a női „munkások” történelmi rekonstrukcióját tűzi ki célul. Ez nagyon ambiciózus cél, aki átfogó igényességet vár, az csalódní fog. A tanulmányok „lazán” kapcsolódnak egymáshoz: olyan különálló témákat dolgoznak fel, mint például a 19. századi izlandi „háziasszony-ideológia”, amely a háziasszonyságot is hivatásként értékelte, vagy a hivatásos női festők diakronikus tanulmányozásának problematikája.

A könyv tehát – miként borítója is sugallja, inkább egy (tematikus) szála felfűzött színes gyöngysorra emlékeztet. A különböző gyöngysze-

mek a különböző nemzetek historiográfiai hagyományait, témáit, nyelvezetét reprezentálják, de erős összetartó kapocs a munka, a társadalom, illetve a társadalmi nemek történetének egyidejű szintetikus vizsgálata. Ahogyan az előszóban is olvasható, a tanulmánykötet megpróbálja összegezni azt, amit a történelemtudomány különböző rész tudományai eddig külön-külön vizsgáltak, és megnézi, hogy az egyik komponens hogyan használható a másik kettő újraértelmezésére. Egyszóval: sokszínű, sokízü, változatos kötet, amelyben a diverzitás, legyen az nemzeti, generációbeli, nyelvi, illetve diszciplináris, inkább előny, mint hátrány, a különbözőség kiaknázandó lehetőség, amelyet a szerzők igyekeztek is kihasználni. Egyes tanulmányok inkább informatívak, mások inkább elméletiek; ezek között az olvasó harmonikusabb egyensúlyt igényelne, ráadásul olykor a fogalmak használatában is (elég, ha a „gender” fogalmát tekintjük) disszonancia érezhető, amely egyértelműen a különböző nemzeti és diszciplináris hagyományok, illetve az új módszer kiforratlan „kísérleti” állapotának számlájára írható. Ám ha azt tartjuk szem előtt, hogy ez egy hosszú folyamat első munkafázisa, kísérlet arra, hogy a posztmodernizmusban és a posztstrukturalizmusban oly gyakran a tudomány végét harsogó elméletekkel szemben valami újat, frisset alkosson és az európai történeti kutatást új episztemológiai, elméleti és módszertani alapokra helyezze, akkor az irány ígéretes.

Agárdi Izabella